

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБОРОТУ В УКРАЇНІ

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT
OF BILL EXCHANGE TURNOVER IN UKRAINE

Лісний І.А., старший викладач кафедри правознавства та фінансів

*Полтавський інститут економіки і права**Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

Коваленко В.Ф., старший викладач кафедри правознавства та фінансів

*Полтавський інститут економіки і права**Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

Стрілько Д.Л., старший викладач кафедри правознавства та фінансів

*Полтавський інститут економіки і права**Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

Модернізація економіки України на основі інноваційно-інвестиційного розвитку потребує значних фінансових ресурсів, стабільного розвитку всіх галузей, своєчасних розрахунків між господарюючими суб'єктами. В умовах переходу України до ринкової економіки дедалі частіше й зриміше окреслюється проблема формування професійного вексельного ринку. Адже вексель як унікальний фінансовий інструмент здатний подолати не лише організаційні труднощі, а й забезпечити вирішення складних господарських та фінансових питань, зокрема подолання неплатоспроможності, підвищення оборотності обігових коштів, стримування темпів інфляції тощо.

У статті на основі аналізу нормативно-правових актів та судової практики розглядаються правові аспекти вексельного права та розрахунків векселями в Україні. Досліджено тенденції розвитку вексельних операцій. Розглянуто законодавче регулювання вексельного обігу. Визначено сутність понять «вексель» та «вексельний обіг». Охарактеризовано основні чинники вексельного обігу та історичні етапи виникнення векселя. Узагальнено проблеми та виокремлено перспективи розвитку вексельного обігу в Україні. Роль векселів, сфера їх використання, а також нормативно правова база, яка регулює їх випуск та обіг, які постійно зростають в силу інтенсивного розвитку економічних відносин як в середині держав, так і на геополітичному рівні, тому в статті розроблено практичні рекомендації щодо поширення вексельних розрахунків в економічному житті України. Проведено дослідження та аналіз процесу розвитку вексельного обігу в різних країнах світу. Висвітлено питання перспектив розширення сфери використання векселів у відносинах між боржниками та кредиторами в договірних зобов'язаннях. Досліджується гарантійна функція векселя як боргового цінного папера та можливості його використання як засобу забезпечення виконання договірних зобов'язань у майбутньому.

Ключові слова: цінні папери, вексель, вексельні правовідносини, вексельне право, обіг векселів, доміциляція векселя, вексельна сила.

Modernization of the economy of Ukraine on the basis of innovation and investment development requires significant financial resources, stable development of all industries, timely settlements between economic entities. In the conditions of Ukraine's transition to a market economy, the problem of forming a professional promissory note market is increasingly outlined. After all, a promissory note as a unique financial instrument can not only overcome organizational difficulties, but also provide solutions to complex economic and financial issues, including overcoming insolvency, increasing working capital turnover, curbing inflation and more.

The article, based on the analysis of regulations and case law, considers the legal aspects of promissory note law and bill settlements in Ukraine. Trends in the development of promissory note transactions have been studied. Legislative regulation of promissory note circulation is considered. The essence of the concepts "bill" and "bill circulation" is defined. The main factors of promissory note circulation and historical stages of promissory note origin are described. The problems and prospects of development of promissory note circulation in Ukraine are generalized and singled out. The role of promissory notes, the scope of their use, as well as the regulatory framework governing their issuance and circulation, which are constantly growing due to the intensive development of economic relations both within states and at the geopolitical level, so the article practical recommendations for the spread of promissory notes in the economic life of Ukraine. The research and analysis of the process of development of promissory note circulation in different countries of the world is carried out. The issue of prospects for expanding the scope of promissory notes in the relationship between debtors and creditors in contractual obligations is highlighted. The guarantee function of a promissory note as a debt security and the possibility of its use as a means of ensuring the fulfillment of contractual obligations in the future are studied.

Key words: securities, promissory note, promissory note legal relations, promissory note law, circulation of promissory notes, domiciliation of promissory note, promissory note force.

Шлях до розвиненої та стабільно зростаючої економічної системи в Україні лежить у низці радикальних реформ, спрямованих на подолання браку достатніх знань, досвіду та повної законодавчої бази для комерційного кредиту, одним із активних інструментів ринку є вексель. Надійно виконуючи функції кредиту, засобу обігу та платіжного засобу, векселі не тільки допоможуть швидко подолати організаційні труднощі, зростаючу неплатоспроможність переважної більшості суб'єктів державного сектору та розрив господарських зв'язків, а й сприятиме створенню абсолютно нової логістики Комерційної структури скочуються до безвідповідальності та зниження платіжної дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у цій сфері активно здійснюються зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: В. Астахов, С. Барац, В. Бар-

бара, О. Бандарук, О. Василик, В. Василюва, М. Вульчин, Н. Галушка, В. Гордон, Н. Дубенко, А. Демківський, С. Кремер, П. Маслова, Є. Мізіковський, М. Ніконова, І. Олійник, О. Опалов, С. Пилипчук, Д. Равкін, А. Римарук, Т. Рудненко, Ю. Цитович, Ю. Червінка, Г. Шершеневич та ін. Зокрема, залишаються недостатньо розробленими питання щодо перспектив розвитку вексельного обігу в Україні, що визначає необхідність подальшої наукової роботи у цьому напрямку.

Метою статті є дослідження проблем та перспектив розвитку сучасного стану вексельного обігу в Україні.

Вексель – найважливіший спосіб оплати товарів і послуг, які отримуються в кредит і оплачуються готівково негайно. Вони виробляються на основі взаємної довіри між суб'єктами ринкових відносин і відіграють певну

роль в обігу, є різновидом кредитної валюти, яка передує паперовим грошам.

Вексель – це письмове боргове зобов'язання, оформлене у встановленій законодавством формі, що дає власнику безумовне право вимагати суму, визначену особою, яка видає або приймає борг, через певний строк або наперед. Особа, яка видає платіжний переказ, називається емітентом; особа, яка акцептує вексель, є векселедержателем.

Історія виникнення векселя сягає часів Середньовіччя, а саме XVI ст. Багато вчених, таких як Г. Шершеневич, М. Беляков, Р. Аношкін, А. Лемківський, Ю. Мороз, стверджували, що батьківщиною векселя є Італія. Поява векселя саме в цій країні була викликана потребами торгівлі, передусім ярмаркової, що бурхливо розвивалась. Італія вважалась центром економічного життя, оскільки мала вигідне географічне положення на перехресті шляхів торгівлі, що зв'язували Західну Європу із Сходом [4, с. 66].

На сьогодні українське законодавство містить багато нормативно-правових документів, що регулюють здійснення вексельних операцій.

В Україні використовуються два типи векселів:

- Простий;
- Переказний.

Вексель – це борговий цінний папір, який містить просте безумовне зобов'язання емітента сплатити певну суму в певний час.

Переказний вексель – це борговий цінний папір, який означає безумовне письмове розпорядження кредитора боржнику, що вимагає від боржника сплатити комусь певну суму грошей під час подання або на дату, зазначену у переказному векселі, або після замовлення останнього або власника інструменту.

На сьогодні існує ряд проблеми вексельного обігу в Україні:

- під час загальноекономічної кризи векселедавці намагалися погасити вексель не грошима, а товарами;
- часто векселі і зовсім відмовляються приймати, тому потрібно дуже добре знати і дотримуватися процедури пред'явлення векселя до оплати й протесту;
- арбітражний суд не завжди може захистити права векселедержача, якщо він припустився грубої необережності;
- ділова порядність знаходиться не на найвищому рівні [5, с. 100].

Розвиваючи ринкові відносини та посилюючи динамізм вітчизняної економіки, вексель може знову стати в центрі уваги з таких причин:

1. По суті, це один з самих безпечних цінних паперів, який дозволяє швидко вирішувати багато складних економічних і фінансових проблем;
2. Більшість комерційних банків України та підприємницькі установи накопичили певний досвід використання векселів для ведення бізнесу;
3. Вексель до сьогоднішнього дня розглядається українським урядом як один із основних засобів погашення боргу підприємств та виходу із платіжної кризи;
4. Якщо взяти до уваги велику кількість нормативно-правових актів, які регулюють випуск і використання векселів, то можна сказати, що в Україні створено найкращу правову базу для цього. Але все ж таки вона має бути дуже детальною і доповненою, у тому числі з точки зору гармонізації з чинним законодавством [7, с. 20].

Цій ситуації сприяло багато факторів. По-перше, це простота вексельного обігу. Однак, як цінний папір, векселі випускаються (і, отже, розповсюджуються) лише в паперовій формі, тому немає необхідності звертатися до реєстратора для здійснення платежів з їх використанням.

Наразі єдиним національним реєстру векселів не створено, що в свою чергу ускладнює контроль їх випуску та обігу.

Крім обслуговування товарних операцій, векселі сьогодні в Україні використовуються в тих сферах, де їх використання не відповідає класичним принципам вексельного права, а саме: у бюджетно-податкових відносинах (наприклад, ПДВ, пенсійні, акцизні) тощо.

Однак, незважаючи на їх широке використання, законодавче регулювання обігу векселів є суперечливим і невимовним.

Насамперед це стосується сфери оподаткування, де скупі формулювання законів ставлять у безвихідь навіть дуже досвідчених бухгалтерів і фахівців з оподаткування. Це, у свою чергу, дає велике поле для роз'яснень податкових органів, що за останні декілька років неодноразово змінювали свою позицію по ключових проблемах оподаткування вексельних операцій [6].

Основним документом, що визначає умови і порядок випуску й обігу цінних паперів, є Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV, статтею 8 якого вексель віднесений до цінних паперів [2].

В нових умовах, коли корупція проголошена поза законом, а розвиток економіки потребує великої кількості ресурсів, варто скористатися можливостями векселів, зокрема, для розвитку середнього та малого бізнесу в Україні.

Вексель – це дуже цікавий фінансовий інструмент, який поєднує в собі кілька функцій: гарантію, боргове зобов'язання та платіжний інструмент. На основі цих атрибутів векселі можуть бути предметом договорів купівлі-продажу, а гарантії замовлення можуть допомогти зменшити дебіторську та кредиторську заборгованість.

Кредитний характер векселів дає змогу отримувати товари, роботи, послуги на умовах відстрочки, що фактично збільшує оборотні кошти суб'єкта господарювання.

Вексель дуже відрізняється від інших цінних паперів тим, що всі, хто його підписує, несуть солідарну відповідальність. Це забезпечує підвищену ліквідність, оскільки є можливість стягнути вексель з найбільш платоспроможного боржника за векселем, обраним віковим власником. Усі спори мають розглядатися в суді. Також не мало важливим є те, що вексель оплачується лише готівкою. Уніфіковане законодавство вимагає від платників сплачувати векселі добровільно або через суд [4, с. 81].

Чинне законодавство України, що регулює обіг векселів, передбачає, що векселі виписуються лише на надані товари, надані послуги, виконану роботу – так звана «товарність» векселів. У більшості країн, які приєдналися до Женевської конвенції 1930 року, не було вимог щодо товарності векселя, а випуск фінансових інструментів був дозволений законом.

Завдяки наведеним характеристикам використання векселів може сприяти вирішенню проблем, які заважають економічному розвитку України в умовах правового обігу.

Вексель – це короткостроковий фінансовий інструмент. Використання векселів усіма комерційними суб'єктами є альтернативою залученню короткострокових ресурсів для фінансування поточної діяльності, поповнення оборотних коштів та ліквідації нестачі грошових коштів. Особливо це стосується малого та середнього бізнесу, оскільки великі корпорації можуть залучати значні ресурси для випуску облігацій. Фактично векселі дають змогу організувати виробництво в короткострокових кредитних циклах (підприємствах).

Організація вексельного плану є одним із способів поповнення власних оборотних коштів у системі внутрішнього ринку. Програма векселів – це набір операцій з векселями, обраних суб'єктами, які виконують і швидко вирішують поточні фінансові питання.

Публічне впровадження системи векселів допомагає ефективно побудувати позитивний інвестиційний профіль

для суб'єкта господарювання, забезпечуючи тим самим довгостроковий, дешевший вид фінансування – облігаційні позики.

Важливо відзначити, що висока вартість кредитних ресурсів спричинена такими об'єктивними факторами, як недовіра вкладників, погане фінансове становище позичальників, і не може бути швидко подолана. Вартість кредитних ресурсів можна знизити шляхом введення векسلів. Замість готівки, яка надається позичальнику в позику, вексель, гарантований банком, дає можливість позичальнику (за рахунок нижчої вартості послуг забезпечення, ніж кредит) знизити вартість позики на 30-50%. Особливо це стосується сільськогосподарського виробництва.

Необхідні умови для фактичного зниження вартості запозичених ресурсів – активний обіг векселів, організація вексельних програм. Запровадження нових банківських продуктів: авального та акцептного кредитування також сприятиме зниженню вартості запозичень за рахунок скорочення внутрішніх витрат банків завдяки поєднанню двох операцій: авалювання векселя та надання кредиту для наступної оплати векселя в одному договорі [4, с. 183-184].

Заходи, спрямовані на подолання проблем, що заважають розвитку вексельного ринку, передбачають:

- приведення національного законодавства, що регулює обіг векселів, у відповідність до Женевських вексельних конвенцій 1930 р.;
- гармонізацію національного законодавства;
- вдосконалення нормативної бази НБУ і ДКЦПФР з метою зниження непродуктивних витрат, спрощення та

скорочення процедур проведення операцій і збільшення обсягів операцій [7, с. 101].

Отже, аналіз ситуації у сфері вексельного обігу свідчить, що посилення вексельного обігу в Україні гальмують масові зловживання окремими суб'єктами вексельного обігу (у тому числі шляхом використання у векселях фіктивних компаній), слабкий нагляд, і формування інструментів для оплати купюр негативного іміджу.

Невиконання органами виконавчої влади рішень Президента України, Верховної Ради України та норм українського законодавства щодо вдосконалення законодавства про векселі та їх обіг в державі, недостатня поінформованість учасників векселів та їх неспроможність сприяти розвитку цивілізованого вексельного обігу в Україні.

Висновки. Отже, якщо раніше у вексельному обігу в Україні було більше проблем, ніж перспектив, то сподіватимемося, що відтепер, навпаки, проблем стане менше, а оптимізму і перспектив – більше. Тому, слід наголосити, що регулювання вексельного обігу за допомогою операцій комерційних банків набуває суворо визначеного і впорядкованого характеру.

Якщо взяти до уваги, що без вексельного обігу підприємства України нині чекають їх місяцями, то це велике благо; вексельна форма безготівкових розрахунків компенсує постачальнику тимчасове відволікання коштів з його господарського обороту, відшкодовує затрати виробництва та обігу і значною мірою гарантує отримання чистого доходу у вигляді прибутку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. (станом на 01.01.2022 р.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2022).
2. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків. Закон України від 30 жовтня 1996 р. №448/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96> (Дата звернення 30.03.2022).
3. «Про обіг векселів в Україні» : Закон України від 05.04.2001 р., № 2374-III URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2022).
4. Демківський А.В. Вексельний обіг в Україні: Навчальний посібник. Київ: Віра – Р, 2013. 505 с.
5. Пилипчук С. До питання про розвиток вексельного обігу. *Фінанси України*. 2010. № 11. С. 99-103.
6. Рудненко Т. В. Проблеми та перспективи розвитку вексельного обігу. URL: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzpp/063.htm
7. Шевченко А. Ф. Виникнення, становлення та розвиток вексельного ринку в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2011. № 2. С.18-22.